

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Томілінські читання

Матеріали VII науково-практичної конференції
з міжнародною участю

м. Харків, 30 жовтня 2024 року

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
Харківський національний медичний університет

ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Томілінські читання

*Матеріали VII науково-практичної конференції
з міжнародною участю*

м. Харків, 30 жовтня 2024 року

Харків
ХНМУ
2024

УДК 614(477)(082)
Г 87

Затверджено
Вченою радою ХНМУ.
Протокол № 15 від 28.11.2024 р.

Редакційна колегія: В. В. М'ясоєдов, В. А. Огнев,
К. М. Сокол, О. А. Мельниченко,
В. Г. Нестеренко, А. А. Подпрядова

Г87 **Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення «Томілінські читання»:** матеріали VII наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Харків, 30 жовтня 2024 р.) / Ред. кол.: В. В. М'ясоєдов, В. А. Огнев, К. М. Сокол та ін. Харків, ХНМУ, 2024. 244 с.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14194418>

УДК 614(477)(082)

© Харківський національний
медичний університет, 2024
© В.В. М'ясоєдов, В.А. Огнев,
К.М. Сокол та ін., 2024

ЗМІСТ

Секція 1. ІСТОРІЯ МЕДИЦИНИ

Капустник В.А., М'ясоєдов В.В., Огнєв В.А., Подпрядова А.А. Проблема соціальної нерівності у сучасному світі та концептуальні принципи справедливості щодо здоров'я населення	11
Лещина І.В., Мякина О.В., Мартиненко Н.М. Біженці з українських земель як демографічний збій і суспільне явище (1914–2024).....	15
Григоров М.М., Григоров С.М., Григорова А.О., Григоров М.С. Анатолій Якович Циганенко – мікробіолог, наставник, керівник (до 95-річчя від дня народження).....	22
Томілін В.Г. Харківський національний медичний університет. До 45-річчя створення кафедри ортопедичної стоматології. Від джерел створення.....	25
Васильєв К.К. Професор Лев Миколайович Карпов (1926–2016) як історик медицини.....	29
Зайцев В.В., Кисленко Д.М. Творці кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Дніпровського державного медичного університету: учора, сьогодні, завтра	32
Мякина О.В. Друге творче покликання або штрих до портрета академіка (до 100-річчя від дня народження В.Г. Бочорішвілі)	35
Васильєв Ю.К. Матеріали до біографії професора-гігієніста Якова Борисовича Резника (1902–1979).....	38
Мякина О.В., Шевченко О.М., Сокол К.М., Ващук М.А., Шевченко О.О. В.В. Фролькіс: тернистий шлях фізіолога і наукова спадщина (до 100-річчя від дня народження академіка)	39
Робак І.Ю., Демочко Г.Л. Володимир Фавр як викладач фабричної гігієни в Харківському технологічному інституті (до 150-річного ювілею вченого)	44
Виноградова О.Ю., Ушакова М.А., Галича М.С. Внесок В.В. Фавра у дослідження малярії	46
Sukhonosov R.O., Ushakova M.A., Halycha M.S. The Life Path of V. P. Vorobiov through the Lens of Time (Dedicated to the 220 th Anniversary of the Department of Human Anatomy).....	48

Секція 2.
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Огнєв В.А., Усенко С.Г., Машевич А.М. Аналіз показників онкологічних захворювань в Одеському регіоні за останні п'ять років	51
Юрко К.В., Соломенник Г.О., Могиленець О.І. Мультирезистентний туберкульоз як виклик системі охорони здоров'я: сучасний погляд на профілактичну стратегію.....	52
Кривенко О.І., Капустник В.В. Медична та лікарська таємниці: історико-правове розмежування.....	55
Сердюк О.І., Просоленко Н.В., Крупеня В.І. Реабілітаційна допомога: виклики та відповідь на формування кризи.....	57
Журавель Я.В. Вплив воєнного стану на демографічну ситуацію в Україні	59
Дяченко В.С., Дяченко Н.П., Чулей С.В. Особливості менеджменту у сфері охорони здоров'я в умовах сучасних викликів	61
Kriachkova L.V., Semenov V.V., Korobko M.Y. Stakeholder mapping for determining the strategy of working with interested groups in the Public Health system	63
Orel O.V., Yaremenko A.V. Organization of psychological support for pregnant women in the Conditions of the military state: integration into the health care system	64

Секція 3.
РОЗБУДОВА СИСТЕМИ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я

Карамішев Д.В., Гордієнко Л.П., Замчій С.В. Формування стійкості системи громадського здоров'я з урахуванням Глобального індексу безпеки здоров'я	67
Завгородній І.В., Лисак М.С., Парамонова А.О. Ментальне здоров'я вихователів закладів дошкільної освіти: ключова складова громадського здоров'я.....	69
Бурдюг В.С., Огнєв В.А. Роль недержавних організацій у розвитку громадського здоров'я та зміцнення здоров'я українців.....	70
Бережна А.В., Чумаченко Т.О. Перспективні напрямки епідеміологічного нагляду в Україні та можливості їхньої реалізації	73

Хижняк В.В. Розвиток громадського здоров'я шляхом впровадження в медичну освіту основ міжнародного гуманітарного права.....	76
Приходько Н.І. Роль профілактичної медицини в системі громадського здоров'я.....	78
Денисюк Л.І., Поветкіна Т.М. Реалізація принципів діяльності сфери громадського здоров'я з позицій потреби збереження зору з дитинства.....	80
Пилипчук В.Л., Черешнюк Г.С., Герасимюк К.Х., Жарлінська Р.Г. Історичні витоки та сучасні демократичні засади співпраці медичної спільноти та громадськості у вирішенні актуальних завдань громадського здоров'я та якості медичної допомоги.....	82
Рязанова О.А. Здорова стопа в подології. Роль подолога в громадському здоров'ї.....	86
Астапова Я.В. Питання ментального здоров'я у сфері реабілітації та громадського здоров'я.....	87

Секція 4.

ДОКАЗОВА МЕДИЦИНА, СУЧАСНА ЕПІДЕМІОЛОГІЯ ТА БІОЛОГІЧНА СТАТИСТИКА

Медведовська Н.В., Слабкий Г.О., Миронюк І.С., Білак-Лук'яничук В.Й., Дідок Л.В. Щодо впровадження епідеміологічного паспорту сім'ї.....	91
Медведовська Н.В., Слабкий Г.О., Рожкова І.В., Лопіт В.В. До питання вакцинації населення України під час війни проти російської воєнної агресії.....	92
Сокол К.М., Подрігало Л.В., Подрігало О.О. Застосування скринінг-тестів в моніторингу стану спортсменів та фізкультурників.....	93
Мазур Є.В., Короп О.А. Епідеміологічні особливості очного травматизму серед населення Закарпатської області.....	95
Лісова Є.М., Александрова К.В., Подпрядова А.А. Роль скринінгу PRISCA в ранній діагностиці преекламсії та покращення якості надання медичної допомоги.....	97
Міщенко М.М., Вакуленко А.І., Міщенко О.М. Медико-епідеміологічні особливості інсультної патології.....	99
Цукор Н.Г. Аналіз стану імунопрофілактики у Харківській області за 7 місяців 2024 року.....	101

Ревть Н.Ф. Медико-соціальні особливості охоплення щепленням ромського населення на регіональному рівні.....	102
Pomohaibo K.G., Amrit Kaur Application of variance analysis to study the relationships between various factors and phenomena.....	104
Mishchenko M.M., Mishchenko O.M. Medical and social significance of non-epidemic infectious diseases	105
Yaremenko A.V., Orel O.V. Efficiency of vaccination programs in reducing the incidence of infectious diseases.....	107
Yaremenko A.V., Orel O. V. The role of information technologies in monitoring the epidemiological situation in the country	109

Секція 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Короп О.А., Мазур Є.В. Сучасні аспекти нормативно-правового забезпечення спеціалізованої медичної допомоги хворим з травматичними ушкодженнями ока.....	111
Карпенко К.І. Гендерна рівність та доступ до медичних послуг: екофеміністичний контекст	114
Іващенко Р.О., Огнєв В.А., Нестеренко В.Г. Наслідки вигорання: вплив на практичну діяльність	117
Огнєв В.А., Усенко С.Г., Машевич А.М. Аналіз показників знань працівників Одеського регіонального клінічного протипухлинного центру щодо вірусу папіломи людини та ставлення до вакцинації	120
Сімонян Л.С., Огнєв В.А. Аналіз коефіцієнтів ліквідності на противірусні лікарські засоби, які застосовуються при лікуванні грипу.....	123
Вербицька Я.М., Нестеренко В.Г. Актуальні питання catch-up кампанії з вакцинації проти кору, епідемічного паротиту та краснухи дитячого населення 2023 року	125
Клименко І.А., Орлова Н.М., Сироцинська Л.М. Досвід організації мультидисциплінарних команд для надання хірургічної допомоги хворим із патологією щитоподібної залози	128
Усенко С.Г., Приймак Д.В. Застосування телемедицини в медичних закладах України: актуальність і проблематика	131

Парамонова А.О., Стукалкіна Д.С., Літовченко О.Л., Завгородня Н.І. Покращення психічного благополуччя нації за допомогою штучного інтелекту	133
Помогайбо К.Г., Бесєдіна І.І. Основні заходи з оздоровлення та лікування шлунково-кишкового тракту та органів травлення.....	136
Літвінова В.О., Трегуб П.О. Резистентність до антибіотиків, як глобальна загроза людству	137
Грищенко Т.В., Міщенко М.М. Використання апаратних систем і засобів у косметології	139
Штикер А.С., Комарчук В.В. Переваги і недоліки лапароскопічної хірургії у порівнянні з традиційним відкритим методом.....	142
Акопян А.А. Смертність засуджених в державних установах виконання покарань	143
Vasheva A.O., Vashev O.E. Organization of geriatric care in developed countries of the world: experience and features	146
Dihitiar A.E., Yaremenko A.V. Digitalization of medicine: implementation of electronic medical records	149

**Секція 6.
МЕДИКО-СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ
ДЕТЕРМІНАНТИ ЗДОРОВ'Я,
ПРОФІЛАКТИЧНІ СТРАТЕГІЇ**

Щербань М.Г., Мельник О.Г., Резуненко Ю.К., Безродна А.І. Розробка та впровадження в практику актуальної профілактичної стратегії для ветеранів та людей похилого віку з проблеми збереження ними власного здоров'я.....	152
Черненко В.В., Огнєв В.А. Гігієнічні вимоги до якості води при централізованому і децентралізованому господарсько-питному водопостачанні	155
Бурдюг В.С., Огнєв В.А. Державний контроль у сфері захисту здоров'я та санітарно-епідеміологічного благополуччя населення.....	157
Каук О.І., Крупеня В.І. Прояви дефіциту вітаміну D серед осіб похилого та старечого віку	159
Усенко С.Г., Ковальчук С.В., Тімченко К.С. Вплив змін клімату та стану якості повітря у період повномасштабного вторгнення на поширеність алергічних захворювань у населення	161

Головня Н.Ю., Грищук С.М. Аналіз чинників, що впливають на тривалість життя населення України	163
Лісова Є.М., Александрова К.В., Сокол К.М., Подпрядова А.А. Детермінанти здоров'я та їхній вплив на розвиток гіпертензивних розладів під час вагітності	166
Макарук Ю.Г., Трегуб П.О. Медико-соціальні особливості косметологічних процедур у формуванні самооцінки та психологічного благополуччя осіб молодого віку	168
Сіренко П.О., Жіденс Я. Вплив детермінантів рухової активності на здоров'я індивідууму	170
Шуть Є.Р., Богачова О.С. Аналіз рівня фізичної активності студентської молоді та розробка рекомендацій щодо її оптимізації в умовах воєнного стану	173
Кивлюк О.В., Орлова А.Є., Григоров М.М., Нестеренко В.Г. Проблеми залежності у сучасному суспільстві	176
Orel O.V., Yaremenko A.V. The influence of the measles on the course of pregnancy and the development of the fetal	180
Orel O.V., Yaremenko A.V. Psychosocial factors influencing vaccination decisions among pregnant women	182
Hordiienko V.V., Orel O.V. Problems of social welfare in the conditions of martial law	183
Yaremenko A.V., Orel O.V. The influence of socio-economic factors on the health state of the population of Ukraine	185

Секція 7.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Мельниченко О.А., Шапкін А.С., Рисована Л.М., Мужецька А.Ю. Популяризація серед студентів-медиків освітньої програми за спеціальністю Д4 «Публічне управління та адміністрування»	187
Гой Н.В., Пилипів М.С. Теоретичні засади публічного управління персоналом у закладах охорони здоров'я	188
Мельниченко О.А., Макарова В.І. Розвиток спроможності менеджерів закладів охорони здоров'я належно реагувати на виклики сьогодення – актуальна вимога для вітчизняної медичної освіти	190

консультаційний висновок (форма № 002/тм). Таким чином, наказ МОЗ № 681 є ключовим документом, який закладає нормативну базу для функціонування телемедицини в Україні, впроваджує системний підхід до дистанційного медичного обслуговування та створює механізми контролю і звітності за проведеними консультаціями.

Висновки. Наявна модель розвитку телемедицини в Україні не відповідає потребам та викликам сьогодення через відсутність стратегічного бачення розвитку телемедичних технологій в Україні як невід'ємної складової електронної охорони здоров'я. Це зумовлює низку проблем, зокрема обмежений доступ до медичних послуг та медичних даних, зниження рівня захисту прав та інтересів пацієнта при отриманні медичної допомоги, недостатнє технічне, організаційне, ресурсне та кадрове забезпечення телемедицини, відсутні стандарти якості надання медичної допомоги із застосуванням телемедицини. При цьому суттєвим впливом на виникнення необхідності надання медичної допомоги із застосуванням телемедицини стала пандемія коронавірусної хвороби, а також повномасштабна війна, руйнування медичної та транспортної інфраструктури, мільйони біженців, які вимушені змінити місце отримання медичної допомоги. Але, беручи до уваги усю розглянуту інформацію, можемо дійти висновку, що система телемедицини є дуже актуальною та дає реальні можливості для виходу медицини України на новий рівень свого розвитку.

Література:

1. Міністерство охорони здоров'я України. Як розвивається телемедицина в Україні: підсумки й плани на 2024 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://moz.gov.ua/uk/jak-rozvivvaetsja-telemedicina-v-ukraini-pidsumki-j-plani-na-2024-rik>
2. Телемедицина в Україні: Медична справа [Електронний ресурс]. – 13.09.2024. – Режим доступу: <https://medplatforma.com.ua/article/1174-telemeditsina-perspektivi-v-ukran#ancex6>
3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 681 від 19.10.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1401-15#Text>
4. Журнал обліку телемедичних консультацій. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 681 від 19.10.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1404-15#n3>
5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 218 від 03.02.2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0234-22#Text>

ПОКРАЩЕННЯ ПСИХІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ НАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Парамонова А.О., Стукалкіна Д.С., Літовченко О.Л., Завгородня Н.І.
Харківський національний медичний університет, м. Харків

Головним чинником загального благополуччя, який впливає на продуктивність, соціальну гармонію та економічний розвиток є ментальне

здоров'я нації. В останні роки питання психічного здоров'я набули особливої актуальності через підвищення рівня стресу та глобальну нестабільність. Зростання тягаря проблем психічного здоров'я в усьому світі є пандемією цього століття, на яку припадає приблизно 16 % світового тягаря хвороб [1]. За даними ВООЗ, ще у 2019 році 301 млн людей страждали на тривожні розлади, а 280 млн – на депресивні (включаючи великий депресивний розлад та дистимію). Згідно з МОЗ України станом на кінець 2022 року понад 70 % українців відчували стрес або знервованість і лише 2 % зверталися за спеціалізованою допомогою [2]. Водночас, скринінгова платформа Anima.ua встановила у 2023 році, що серед опитаних 40 тисяч українців 39 % щодня відчують втому або зниження енергії, 37 % відзначають зниження інтересу чи відчуття задоволення від справ, 34 % мають проблеми зі сном, а 30 % стикаються з труднощами у концентрації уваги та негативними відчуттями щодо себе. Поряд із цим актуальним залишається питання поширеності синдрому професійного вигорання, адже саме населення, що працює наражається на його розвиток.

Серед найпоширеніших психічних розладів виділяються депресія, тривожні стани, ПТСР та професійне вигорання. Особливо це актуально для фахівців, робота яких пов'язана з постійною взаємодією з людьми: медичних працівників, викладачів, співробітників банків, ДСНС та інших. У період 2021–2023 років Харківським національним медичним університетом було проведено дослідження, яке виявило високі рівні емоційного виснаження (37,5 %), цинізму (39,7 %) та зниження особистих досягнень (49,3 %) серед реаніматологів [3]. Лікарі-онкологи мали нижчі показники, зокрема емоційне виснаження спостерігалось у 21,6 %. Працівники екстреної медичної допомоги мали найвищий рівень дисбалансу зусиль, що сприяє розвитку психосоматичних розладів [3].

Різке зростання поширеності психічних розладів потребує нових рішень та адаптивності від систем охорони здоров'я, оскільки традиційні моделі охорони психічного здоров'я не відповідають сучасним потребам [4]. Традиційний підхід, який значною мірою спирається на особисті консультації та терапію, не в змозі задовольнити зростаючий попит і тому постає потреба в економічно доступних рішеннях зі швидким доступом з боку органів охорони здоров'я. На державному рівні в Україні вже реалізуються така програма від Всеукраїнської програми ментального здоров'я при Кабінеті Міністрів України, як проєкт за ініціації першої леді, Олени Зеленської, «Ти як?», що забезпечується за експертного партнерства та підтримки ВООЗ. Іншим прикладом є проєкт Міністерства охорони здоров'я України «Охорона психічного здоров'я у структурі медичної допомоги», що сприяє інтеграції психічного здоров'я в систему первинної та вторинної медичної допомоги через сімейних лікарів. Це відповідає програмі ВООЗ mhGAP і передбачає, що переважна більшість пацієнтів з легкими чи помірними формами психічних розладів може отримувати допомогу у сімейних лікарів. Крім цього, у рамках Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки навчання пройшли близько 60 тисяч фахівців і було проведено серію тренінгів для тренерів за курсом зі стрес-менеджменту «Самодопомога плюс» від ВООЗ. Попри це залишається питання гнучкості надання психологічної допомоги, зокрема у випадку відсутності фізичного доступу до фахівців навіть первинної ланки або страху перед стигматизацією. У такому випадку, варто розглянути потенціал, який містить в собі штучний інтелект.

Штучний інтелект (ШІ) – це технологія, галузь комп'ютерних наук, що може самостійно виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту. Ця технологія вже використовується в медицині для покращення доступу до допомоги та підвищення ефективності лікування. Прикладом ШІ в розрізі психічного здоров'я є спеціалізовані чат-боти, які використовують Великі мовні моделі (ВММ). Такі моделі навчаються на великих обсягах текстових даних для обробки та генерації природної мови у відповідь [5]. Тут важливою є взаємодія спеціалістів із психічного здоров'я при навчанні моделі, а саме для перевірки даних та задля більш безпечної і надійної допомоги. Деякі терапевтичні боти використовують технологію розпізнавання обличчя, щоб аналізувати його емоції та відповідно до цього коригувати взаємодію з ним [6]. Інтеграція ШІ в охорону психічного здоров'я являє собою еволюцію в області психічного благополуччя нації.

Дослідження проведені кафедрою гігієни та екології ХНМУ також підтверджують, що використання ШІ сприяє більш швидкому виявленню препатологічних критеріїв розвитку професійного вигорання та покращує точність діагностики, зокрема апробована прогностична модель з виявлення інформативних препатологічних критеріїв на основі опитувальника MBI-GS на прикладі медичних працівників [7].

Таким чином, комп'ютерний інтелект може забезпечити масштабний доступ до психологічної підтримки, знижуючи бар'єри для звернення по допомогу. Це водночас поліпшить дослідження у сфері ментального здоров'я, надаючи ефективні інструменти для моніторингу та аналізу стану людей, навіть на стані препатології, що дозволить досягти кращих результатів у збереженні здоров'я нації.

Література:

1. D. Arias, S. Saxena, S. Verguet. Quantifying the global burden of mental disorders and their economic value. *eClinicalMedicine*. 2022. 54:101675.
2. Брифінг МОЗ «Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни». 27.10.2022.
3. І. В. Завгородній, О. Л. Літовченко. Сучасний стан проблеми професійного вигорання в Україні серед медичних працівників. *Education and science in the period of global crises and conflicts in the XXI century: collective monograph*. 2023. С. 162–169.
4. Wainberg M.L., Scorza P., Shultz J.M., et al. Challenges and opportunities in global mental health: a research-to-practice perspective. *Curr. Psychiatry Rep*. 2017. № 19(28). С. 1–10. DOI: 10.1007/s11920-017-0780-z.
5. Liu J., Yang M., Yu Y., Xu H., Li K., Zhou X. Large language models in bioinformatics: applications and perspectives. *ArXiv*. 2024. PMID: 38259343; PMCID: PMC10802675
6. Briot K., Pizano A., Bouvard M., Amestoy A. New technologies as promising tools for assessing facial emotion expressions impairments in ASD: a systematic review. *Front Psychiatry*. 2021. № 12.
7. Böckelmann, I., Perova, I.G., Lalimenko, O.S. et al. Neue Wege in der Früherkennung des Burnout-Risikos bei Notärzten und Feldscherern in einem ukrainischen Rettungsdienst. *Zbl Arbeitsmed*. 2023. № 73. С. 160–169. <https://doi.org/10.1007/s40664-023-00501-4>